

Az Üzbegisztáni Köztársaság Tudományos Akadémiája

I.

Az Üzbég Köztársaság Tudományos Akadémiája (angol elnevezése: Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, üzbég elnevezése: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi) nemzeti akadémia, mely állami irányítás alatt áll. A II. világháború idején, 1943-ban került sor az Üzbegisztáni Tudományos Akadémia alapítására Taskentben. Az Akadémia alapítására irányuló első lépés jó egy évtizeddel korábbra, 1932. október 4-re vezethető vissza. Az ezen a napon megalakult Köztársasági Tudományos Bizottság feladata volt az Üzbegisztánban már létező kutatóintézetek tudományos tevékenységének koordinálása.

Néhány évvel később, 1940. január 9-én a Köztársasági Tudományos Bizottság a Szovjetunió Tudományos Akadémiája üzbég tagozatává (elnevezésének angol rövidítése: UzFan, üzbég nyelvű rövidítése: O'zFan) vált. Üzbegisztánban az 1940-es évek elején számos, 19 kutatóintézet, 23 tudományos központ és 11 múzeum létezett. A Szovjetunió Népbiztosok Tanácsa 1943. szeptember 27-én elfogadott határozatának értelmében a Szovjet Tudományos Akadémia üzbég tagozata az Üzbég Szovjet Szocialista Köztársaság Tudományos Akadémiája lett. Ilyen módon függetlenedett szervezetileg a Szovjet Tudományos Akadémiától. 1943. november 4-én került sor Taskentben Üzbegisztán Tudományos Akadémiájának ünnepélyes keretek között történő megalakulására.

Az Üzbég Tudományos Akadémiának megalakulása idején 29 tagja volt. 21 tag a természettudományok, 8 tag pedig a humán tudományok elismert, tekintélyes művelője volt. Az Akadémia első elnökének az alakuló ülésen Kari-Nijazov Tasmukhamedet, a fizikai és matematikai tudományok doktorát választották. Az Akadémiához megalakulását követően tíz kutatóintézet tartozott. A társadalomtudományok művelése és koordinálása a közgazdaságtudományi kutatóintézet, a történettudományi kutatóintézet továbbá a nyelvtudományi és irodalomtudományi intézet feladata volt. 1944 januárjában újabb intézet létrehozására került sor. Ekkor alakult meg az Üzbég Tudományos Akadémia Keleti Kéziratait gyűjtő Kutatóintézete.

Itt utalunk arra, hogy az Üzbegisztáni Tudományos Akadémiával több kutatási területen együttműködő Taskenti Állami Egyetem alapítására 1920-ban került sor, mely Közép-Ázsia első egyeteme volt.

II.

Az Üzbegisztáni Tudományos Akadémia feladata létrehozása, megalakulása óta az alap- és alkalmazott kutatások folytatása a tudomány, a mérnöki munka, a kultúra és az oktatás területén. Az Akadémia deklarált, jogszabályokban is rögzített feladata a tudományos találmányok és fejlesztések elősegítése, koordinálása. Az Üzbég Tudományos Akadémia komoly szerepet kap a tudományos minősítés területén. Vonatkozik ez különösen a „Tudományok doktora” (DSc) cím elnyerésére pályázó tudósok munkájának segítésére. A „Tudományok doktora” címmel, tudományos fokozattal rendelkező tudósok komoly részt vállalnak az Üzbég Tudományos Akadémia intézeteinek és bizottságainak munkájában.

Az Üzbég Tudományos Akadémia jogszabályokban is rögzített feladata továbbá az Üzbég Köztársaság tudományos eredményei alkalmazásának előmozdítása. E tevékenysége révén

járul hozzá az Üzbég Tudományos Akadémia az 1991-ben függetlenségét elnyerő Üzbegisztán gazdasági és szellemi potenciáljának növeléséhez és nem utolsósorban az utóbb években komoly szerephez jutó nemzetköziesítéséhez.

III.

A komoly állami támogatást élvező Üzbég Tudományos Akadémia koordinálja a Tudományos Akadémia hazai és külföldi tagjainak, valamint az Üzbég Köztársaság Tudományos Akadémia intézményeiben dolgozó kutatók tudományos munkáját. Legfelsőbb irányító testülete az éves közgyűlés, amelyen az akadémikusok részvétele kötelező. Az évente tartott közgyűlésen részt vesznek az Akadémia elnökségének tagjai, valamint az Akadémiához tartozó kutatóintézetek igazgatói. Az Üzbég Tudományos Akadémia kiemelt feladata az üzbegisztáni egyetemekkel, felsőoktatási intézményekkel való együttműködés, azok kutatási programjainak támogatása.

IV.

Az Üzbég Tudományos Akadémia - eltérően a legtöbb európai és Európán kívüli ország nemzeti akadémiájától - az akadémiai tagságnak csak egy formáját, kategóriáját ismeri. Az Üzbég Tudományos Akadémiának csak rendes tagjai vannak. A levelező tag kategória pontosabban a levelező tagság, mely az Akadémia alapítás után még évtizedeken át létezett, eltörlésre került.

V.

Üzbegisztán fenntartható társadalmi-gazdasági és oktatási fejlődésének fontos feladatai alapján az Üzbég Tudományos Akadémia meghatározza a tudomány elsőbbséget élvező és jövőbeli irányait. Az Üzbég Tudományos Akadémia kidolgozza továbbá a hosszú távú tudományos alap- és alkalmazott tudományos kutatások célkitűzéseit és programjait. Feladata emellett a programoknak a gyakorlatba való figyelemmel kísérése és átültetése.

VI.

Az Üzbég Tudományos Akadémia az alábbi tudományterületeket foglalja magában: fizikai és matematikai, csillagászati és műszaki tudományok; kémiai és biológiai, orvosi és földtudományok; társadalom- és bölcsészettudományok. Fontos megemlítenünk, hogy 2020. október 20-án jött létre az Állam- és Jogtudományi intézet. A következő évben, 2021. május 4-én alakult meg az Energia Kérdéseivel foglalkozó intézet. Az Üzbég Tudományos Akadémia regionális szervezetekkel, kutatóközpontokkal is rendelkezik. Ezek a következők: Karakalpak Tudományos Osztály, Szamarkand Tudományos Osztály, Bukharai Tudományos Központ és Horezmi Tudományos Osztály (Mamun Khorezm Akadémia).

VII.

Az Üzbég Tudományos Akadémiához jelenleg 36 kutatóintézet tartozik, amelyek a különböző tudományágak egy-egy részterületére kiterjedő tevékenységet folytatnak. Az Üzbég Tudományos Akadémiához tartozik a kutatóintézeti státusszal nem rendelkező Archeológiai Nemzeti Központ, Üzbegisztán Történeti Múzeuma, az Aliser Navoj Állami Irodalmi Múzeum, a Timuridák Állami Múzeuma és Üzbegisztán Jelenkori Története Koordinációs és

Módszertani Központja. Ugyancsak az Akadémiához tartozik a tudományos tárgyú munkákat publikáló, nemzetközi tekintélynek örvendő „Fan” Kiadó.

VIII.

Az Üzbég Tudományos Akadémia tudományos és szervezeti tevékenysége szabályozása alapjául az Akadémia Alapszabálya szolgál. Az Alapszabályt (Charter) az Üzbég Köztársaság Minisztertanácsa 2017. május 31-én elfogadott 331 számú határozata hagyta jóvá. Említést érdemel, hogy az Üzbegisztáni Köztársaság Tudományos Akadémiája 1992 óta tagja az International Science Council-nak. A tagságot az állami függetlenséget elnyerését követő évben nyerte el az Üzbég Tudományos Akadémia.

Hamza Gábor

egyetemi tanár

a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

Állam-és Jogtudományi Kar

Eötvös Loránd Tudományegyetem

email: gabor.hamza@ajk.elte.hu